

1. Verzamelingen

- (a) Venn-diagrammen en aantallen. Gegeven zijn drie verzamelingen A, B, C , waarbij $\#A = 9$, $\#B = 8$, $\#C = 7$. Verder is gegeven dat het universum U 18 elementen heeft en dat

$$\#(A \cap B \cap C) = 1,$$

$$\#(A \cap B) = 4; \#(B \cap C) = 2; \#(C \cap A) = 3.$$

Bepaal de volgende aantallen met behulp van Venn-diagrammen:

$$\#(A \cap (B \cup C)), \#(A' \cap B' \cap C'), \#(U \setminus (B \cup C)).$$

- (b) Controleer de gelijkheid met behulp van verzamelingenalgebra. Geef daarbij aan welke wetten je gebruikt en waar je de *vervangingsregel* gebruikt. Het universum is U .

$$(A \cup B)' \cup (A \cup C)' = A' \cap (B \cap C)'.$$

N.B.: je vindt een tabel met de wetten van verzamelingenalgebra na de normering.

2. Relaties

- (a) Algemene kennis.

- (i) Gegeven een binaire relatie R , wat betekent het dat $x(R^{-1})y$? Geef een precies antwoord.
- (ii) Gegeven twee binaire relaties R, S , wat betekent het dat $x(S \circ R)z$? Geef een precies antwoord.
- (iii) Gegeven een relatie R in de verzameling $\{1, 2, 3, 4\}$, wat wordt bedoeld met een *matrix-voorstelling* van R ?

Voor de rest van deze opgave bekijken we twee relaties, *Recht* en *Schuin*, op een spelbord met vakken. Elk vak heeft twee coördinaten $\langle x, y \rangle$ met $x, y \in \mathbb{Z}$ (het bord strekt zich dus in alle richtingen oneindig ver uit; er is geen "rand"). De relaties zijn als volgt:

- Relatievoorschrift $\langle x_1, x_2 \rangle \text{ Recht } \langle y_1, y_2 \rangle$:
 $y_1 = x_1 \pm 1$ en $y_2 = x_2$, of, $y_1 = x_1$ en $y_2 = x_2 \pm 1$.
 Bijvoorbeeld, $\langle 3, 4 \rangle \text{ Recht } \langle 3, 5 \rangle$ want: $3=3$ en $4=5-1$.
 (Deze relatie imiteert één stap vooruit, achteruit, naar links of naar rechts).
- Relatievoorschrift $\langle x_1, x_2 \rangle \text{ Schuin } \langle y_1, y_2 \rangle$:
 $y_1 - x_1 = \pm(y_2 - x_2)$.
 Bijvoorbeeld, $\langle 3, 4 \rangle \text{ Schuin } \langle 2, 5 \rangle$ want $2-3 = -(5-4)$.
 (Deze relatie imiteert een willekeurig grote stap in een schuine richting).

- (b) Geef aan met "ja" of "nee; toelichting hoeft niet. **N.B.:** voor je antwoord mag je ook een kopie van de tabel gebruiken achteraan het multiple-choice gedeelte.

relatie:	reflexief?	symmetrisch?	transitief?
<i>Recht</i>			
<i>Schuin</i>			

- (c) In de kolommen van de volgende tabel wordt een samengestelde relatie genoemd. Op de rijen

worden twee vakken van het spelbord (twee paren coördinaten) genoemd. Geef bij elke combinatie vakken / relatie een antwoord ("ja" of "nee") op de vraag: staat het vakkenpaar in de relatie?

vakken	<i>Recht o Recht</i>	<i>Schuin o Recht</i>
$\langle 0, 0 \rangle$ met $\langle 1, 2 \rangle$		
$\langle 0, 0 \rangle$ met $\langle -1, 1 \rangle$		

N.B.: voor je antwoord mag je ook een kopie van de tabel gebruiken achteraan het multiple-choice gedeelte.

3. Propositielogica: Taal en Waarheid

- (a) Ontbind de volgende uitspraak in *atomaire deeluitspraken*, geef deze een naam, en geef daarmee de *logische vorm* van het geheel weer. Gebruik precies voldoende haakjes.

"Je let op, of je raakt de draad kwijt en je begrijpt het verhaal niet"

- (b) *Logische equivalentie*. Controleer met een *waarheidstabel* of de volgende twee proposities logisch equivalent zijn:

$$p \vee (q \rightarrow r), \quad (p \vee q) \rightarrow (p \vee r).$$

- (c) *Propositiealgebra*. Geef bij elke stap in je berekening aan welke wetten van de propositie algebra je gebruikt. **N.B.:** je vindt een tabel met de wetten van propositiealgebra na de normering.

- (i) Werk de volgende formule uit en vereenvoudig zoveel mogelijk.

$$(p \wedge \neg q) \vee (p \wedge q).$$

- (ii) Controleer de volgende logische equivalentie.

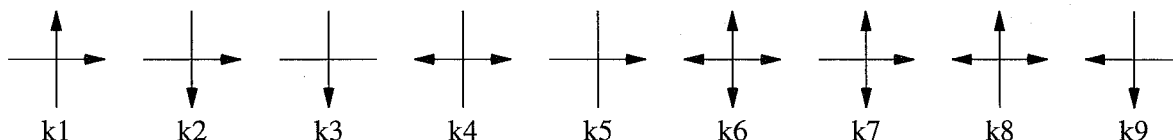
$$p \wedge (p \rightarrow q) \equiv p \wedge q.$$

- (d) Controleer met de methode van *waarheidstabellen* dat het volgende *argument* geldig is.

$$\left\{ \begin{array}{l} p \vee q \rightarrow r \\ \therefore q \rightarrow r. \end{array} \right.$$

4. Predicatenlogica

- (a) *Situatie-logica*. Gegeven is een universum van kruisen waarvan sommige armen een pijlpunt hebben en andere niet. Laat Bx , Ox , Lx en Rx respectievelijk uitdrukken dat x een pijl naar boven, onder, links en rechts heeft.

- (i) Geef de waarheidsverzameling van de open zin $\neg Bx \wedge \neg Ox$

- (ii) Geef de interpretatie in vlot en correct Nederlands: $\forall x (Lx \rightarrow \neg Bx \wedge \neg Ox)$.

Voor de rest van deze opgave is gegeven de volgende argumentvorm.

$$\forall x (Wx \rightarrow Bx \vee Dx),$$

$$\forall x (Bx \rightarrow V),$$

$$\forall x (Dx \rightarrow V),$$

$\exists x Wx$.

$\therefore V$.

- (b) Geef een verbale *interpretatie* aan de hand van de volgende sleutel.
 $Wx :=$ "x is een wagen",
 $Bx :=$ "x rijdt op benzine",
 $Dx :=$ "x rijdt op diesel",
 $V :=$ "de lucht wordt verontreinigd" (geen vrije variabele).
- (c) Nummer de premissen (1)-(4) zoals opgesomd. Laat zien dat het argument geldig is door aanschakelen van standaard argumenten. **N.B.:** je kan gebruik maken van de tabel met standaard argumentvormen na de normering.

5. Inductie en Recursie

- (a) Rijen. Een rij reële getallen $(t_n)_{n=2}^{\infty}$ is als volgt recursief gedefiniëerd.

$$t_1 := 1; \quad t_{n+1} := 2t_n + n + 1 \quad (n \geq 1).$$

- (i) Bepaal de termen t_2 t/m t_6 van de rij $(t_n)_{n=2}^{\infty}$.
(ii) Bewijs dat $t_n = 2^{n+1} - n - 2$ voor alle $n \geq 1$.

- (b) Transitieve afsluiting. Gegeven is een verzameling A met 5 punten en een binaire relatie R in A (in matrixvorm):

$$\begin{bmatrix} 1 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}.$$

Geef de transitieve afsluiting van R in je favoriete weergave (matrixweergave, tabel of gerichte graaf). Goede toelichting scoort.

Normering:

1a	6	2a	3	3a	3	4a	4	5a	6	MC	22
1b	6	2b	6	3b	5	4b	6	5b	6		
		2c	3	3c	4	4c	6				
				3d	4						
	12		12		16		16		12		22

(Multiple-choice gedeelte: -4 punten per fout)

Totaal = 90

Cijfer = Behaald / 10 + 1

Wetten van de verzamelingen algebra

Commutativiteit:

$$A \cup B = B \cup A$$

$$A \cap B = B \cap A$$

Associativiteit:

$$A \cup (B \cap C) = (A \cup B) \cap C$$

$$A \cap (B \cup C) = (A \cap B) \cup C$$

Distributiviteit:

$$A \cup (B \cap C) = (A \cup B) \cap (A \cup C)$$

$$A \cap (B \cup C) = (A \cap B) \cup (A \cap C)$$

Identiteiten:

$$A \cup U = U \text{ en } A \cup \emptyset = A$$

$$A \cap U = A \text{ en } A \cap \emptyset = \emptyset$$

Idempotentie:

$$A \cup A = A$$

$$A \cap A = A$$

Complement:

$$1: A \cup A' = U$$

$$A \cap A' = \emptyset$$

DeMorgan's wetten:

$$(A \cup B)' = A' \cap B'$$

$$(A \cap B)' = A' \cup B'$$

Involutie:

$$(A')' = A$$

Vervangingsregel: [informatie gewist]

Wetten van de propositie algebra

Commutatieve wetten:

$$p \vee q \equiv q \vee p$$

$$p \wedge q \equiv q \wedge p$$

Associatieve wetten:

$$p \vee (q \vee r) \equiv (p \vee q) \vee r$$

$$p \wedge (q \wedge r) \equiv (p \wedge q) \wedge r$$

Distributieve wetten:

$$p \vee (q \wedge r) \equiv (p \vee q) \wedge (p \vee r)$$

$$p \wedge (q \vee r) \equiv (p \wedge q) \vee (p \wedge r)$$

Identiteitswetten:

$$p \vee \top \equiv \top \text{ en } p \vee \perp \equiv p$$

$$p \wedge \top \equiv p \text{ en } p \wedge \perp \equiv \perp$$

Idempotentie:

$$p \vee p \equiv p$$

$$p \wedge p \equiv p$$

Negatie:

$$p \vee \neg p \equiv \top$$

$$p \wedge \neg p \equiv \perp$$

DeMorgan's wetten:

$$\neg(p \vee q) \equiv \neg p \wedge \neg q$$

$$\neg(p \wedge q) \equiv \neg p \vee \neg q$$

Involutie:

$$\neg \neg p \equiv p$$

Vervangingsregel: [informatie gewist]

Tabel 8: Wetten van de propositie-algebra

Omzetting van implicatie en dubbele implicatie

($\rightarrow$ omzetten in $\vee$ en $\neg$)

$$p \rightarrow q \equiv \neg p \vee q$$

(negatie van een implicatie)

$$\neg(p \rightarrow q) \equiv p \wedge \neg q$$

($\leftrightarrow$ omzetten in $\wedge$, $\vee$, en $\neg$)

$$p \leftrightarrow q \equiv (p \wedge q) \vee (\neg p \wedge \neg q)$$

(Contrapositie)

$$(p \rightarrow q) \equiv (\neg q \rightarrow \neg p)$$

Tabel 9: Omzetting van (dubbele) implicatie

Enkele standaard argumentvormen

naam	argumentvorm	evt. variant	alternatieve naam
Modus Ponens	$p \rightarrow q, p$ $\therefore q$		' $\rightarrow$ ' eliminatie regel
Modus Tollens	$p \rightarrow q, \neg q$ $\therefore \neg p$		
Disjunctief syllogisme	$p \vee q, \neg q$ $\therefore p$	$p \vee q, \neg p$ $\therefore q$	
Dilemma regel	$p \vee q, p \rightarrow r, q \rightarrow r$ $\therefore r$		' $\vee$ ' eliminatie regel
Contradictieregel	$p \rightarrow \perp$ $\therefore \neg p$		' $\neg$ ' introductie regel
Ketenregel	$p \rightarrow q, q \rightarrow r$ $\therefore p \rightarrow r$		hypothetisch syllogisme
Contrapositieregel	$p \rightarrow q$ $\therefore \neg q \rightarrow \neg p$		
Al introductie	$Z(y)$ $\therefore \forall x Z(x)$	(toelichting weggelaten)	
Er introductie	$Z(y)$ $\therefore \exists x Z(x)$	(toelichting weggelaten)	
Al eliminatie	$\forall x Z(x)$ $\therefore Z(y)$	(toelichting weggelaten)	
Er eliminatie	$\exists x Z(x)$ $\therefore Z(y)$	(toelichting weggelaten)	

naam, studierichting & jaar:

18-02-2010

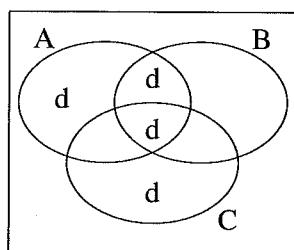
Multiple-choice gedeelte

- Bij iedere vraag is precies één van de onderdelen juist én (meest) volledig.
- Het antwoord (aangekruist of zwartgemaakt bolletje) hoeft niet te worden toegelicht.

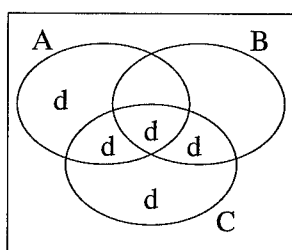
M1. Gegeven zijn een element d en drie verzamelingen A, B, C in een universum, waarbij

$$d \in (A \cap B) \cup C.$$

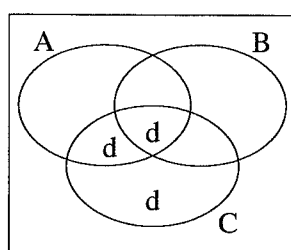
In een Venn-diagram met A, B, C plaatsen we een 'd' in elk vlakdeel waar het element d volgens de formule toe kan behoren. Welke van de volgende vier Venn-diagrammen geeft de situatie correct weer:

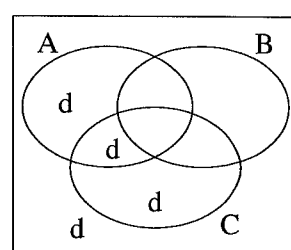
Figuur 1

Figuur 2

Figuur 3

Figuur 4

- ☐ Figuur 1.
- ☐ Figuur 2.
- ☐ Figuur 3.
- ☐ Figuur 4.

M2. R en S zijn binaire relaties. De formule $R \circ S$ voor een *samengestelde relatie* betekent:

- ☐ Eerst R , vervolgens S .
- ☐ Eerst S , vervolgens R .
- ☐ R en S samengesteld; de volgorde van samenstelling maakt niet uit.
- ☐ R voor S of R na S , naargelang je van links naar rechts of van rechts naar links leest.

M3. Iemand produceert de volgende twee *evaluaties* van de formule $p \wedge \neg q \rightarrow r$:

nr.	p	q	r	$p \wedge \neg q$	$\rightarrow$	r
1.	1	0	0		0	
2.	1	1	?		1	

- ☐ Beide evaluaties zijn fout.
- ☐ De eerste evaluatie is fout, de tweede is juist.
- ☐ De eerste evaluatie is juist, de tweede is fout of op z'n minst voorbarig.
- ☐ Beide evaluaties zijn juist.

M4. Twee keer het argument van *er-eliminatie* toepassen op de formule $\exists x \exists y P(x, y)$ levert:

- ☐ $P(c, d)$, waar c, d twee verschillende constanten zijn.
- ☐ $P(u, u)$, met u een nieuwe, beperkte variabele.
- ☐ $P(u, v)$ met u, v nieuwe, beperkte variabelen.
- ☐ (--) Je weet niet of je het argument van er-eliminatie mag toepassen, want mogelijk zijn x, y beperkt.

M5. De argumentvorm van het volgende concrete argument is een van de *standaardargumenten*. Wat is de precieze naam daarvan?

Ben je handig, dan vind je goedbetaald werk. Ben je verstandig, dan vind je goedbetaald werk. Je bent handig of verstandig. $\therefore$ Je vindt goedbetaald werk.

- ☐ Disjunctief Syllogisme.
- ☐ Disjunctieve toevoeging.
- ☐ Dilemma regel.
- ☐ Modus Tollens.

M6. Gegeven is de volgende relatie in $\mathbb{N}$:

$$R := \{ \langle x, x+1 \rangle : x \in \mathbb{N} \}.$$

De *transitieve afsluiting* van R is de relatie

- ☐ $\{ \langle x, y \rangle : x, y \in \mathbb{N}, x < y \}.$
- ☐ $\{ \langle x, y \rangle : x, y \in \mathbb{N}, x \leq y \}.$
- ☐ $\{ \langle x, y \rangle : x, y \in \mathbb{N}, y = x + 2 \}.$
- ☐ $\mathbb{N} \times \mathbb{N}$ (de “volle” relatie).

Antwoordtabel bij opgave 2(b):

relatie:	reflexief?	symmetrisch?	transitief?
<i>Recht</i>			
<i>Schuin</i>			

Antwoordtabel bij opgave 2(c):

vakken	<i>Recht</i> $\circ$ <i>Recht</i>	<i>Schuin</i> $\circ$ <i>Recht</i>
$\langle 0, 0 \rangle$ met $\langle 1, 2 \rangle$		
$\langle 0, 0 \rangle$ met $\langle -1, 1 \rangle$		